

HACI BAYRAM-I VELÎ

IV. ULUSLARARASI HACI BAYRAM-I VELÎ SEMPOZYUMU

EDİTÖRLER

VAHİT GÖKTAŞ

HARUN ALKAN

ilāhiyāt 390

Hacı Bayram-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu
Editörler: Vahit GÖKTAŞ, Harun ALKAN

Yayın Kurulu
Ethem CEBECİOĞLU
Vahit GÖKTAŞ
Mustafa AŞKAR
A. Cahid HAKSEVER
Harun ALKAN
Öncel DEMİRDAŞ
Mehmet YILDIZ

ISBN 978-605-69780-5-0

1. Baskı: Ekim 2019

Sertifika No: 44396

Mizanpaj: TAVOOS
Sayfa Düzeni: TAVOOS
Kapak: MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
Baskı: İvme Tanıtım Tasarım - Sertifika No: 43251

ilāhiyāt

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68
ilahiyyayin@gmail.com

HACI BAYRAM-I VELÎ'NİN (KS) DÜNYA ANLAYIŞI

PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU
ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
TASAVVUF ANABİLİM DALI
EMEKLİ ÖĞRETİM ÜYESİ

Dünya şu üzerinde yaşadığımız gezegendir. Normal olarak anlatırken; dünya genellikle onto-astronomik ve onto-sosyolojik göndermelerle dile getiririz. Güneşin etrafında 365 günde dönen ay adı verilen bir uydusu olan 5 milyar yaşındaki gezegenimiz, bizim dünyamızdır, geçici, fani vatanızdır.

Dünya lügat karşılığı ile dahi olsa bu bağlamda mana taşımaz. Ahiretle inter-aktif anlam bütünlüğü içerisinde bir yere sahiptir. Dünya nisbeten bize yakın, âhiret nisbeten bize uzak, bu dünyadan sonra gelen, bazen “hayat” kelimesiyle sıfat tamlaması olarak bazen de izafet terkibiyle kullanılır. “Hayatü'd-Dünya”, “el-Hayâtü'd-Dünya”

Tasavvuf ıstılahı olarak dünya tamamen Allah-kul zemininde kavramsal bir yapıya dönüşür. Mesela Hz. Mevlânâ'ya (ks) göre “seni Allah'tan alıkoyan her şey dünyadır.”

Tasavvufî olarak dünya hakkında yapılan bu so-

yut seviyedeki mana açılımları ve ek okumaları varoluş seviyesine insan tekâmülünü hedef alır nitelikte görülür.

Dünya “dünüv” kökünden türemiş olup yakı anlamındaki “ednâ” kelimesinin müennesidir. Yani dünya lügat olarak dişil bir kelimedir.¹

Kur’ân bazında dünya kelimesinin değerler skalasında bir yere oturtulduğu ve bununla maddî, geçici dünya gezegenimizin kas-tedilmediği görülür. O, gaflete sevk eden, gelip geçici, övünç kay-nağı, süs, oyun, eğlence, oyalayan, hedeften uzaklaştırıcı, aldatıcı/gurura yönelticidir.²

Bununla birlikte ondan olan nasibimizi de unutmamamız ge-rekir. Ayrıca kulları için Allah’ın yarattığı ziynetleri kimsenin ya-saklayamayacağı da (el-A’râf, 7/32) ifade edilir.

Yine Kur’ân’da dünya-ahiret dengesinde ahirete daima bir ağır-lık verilmesi de (el-Cumu’a, 62/11) istenmiş “vele dâru’l-ahireti hayrun ve ebkâ” diye onun daha hayırlı ve sürekli oluşu yönünde tafdil vurguları yapılmıştır.³

Peygamberimiz (sav) de onca ganimet eline geçmiş olmasına rağmen tümünü fakirlere dağıtarak iradî olarak bir fakr hayatı ya-şayarak dünyaya değer vermemiştir.⁴

Tasavvuf erbabının dünya ile ilgili yaklaşımı Kur’ân ve Sünnet üzerine bina edilmiş ve daha derin, hikemî bir anlam muhtevasıyla “dünya” kavramı terminolojide yerini almıştır.

Gazalî (ö. 555/1111) *İhyâ*’sında “Zemmü’l-Dünya” yani “dün-yanın yerilip zemmedilmesi, kötülenmesi”nin anlam kurgusunu yaparken konunun daha ziyade insanî, fitrî, psikolojik nedenlerine işaret ederek arka planı oluşturmuştur.⁵

Yine Serrâc’ın ilk dört halifenin zühdî hayatları üzerinden dünyayı kavramsal seviyeye taşıyıp tasvir ve tarif etmesi de dikkat çekicidir.⁶

¹ Bkz. Muhammed Fuad Abdülbâkî, *el-Mu’cem*, “dünya” maddesi.

² Süleyman Uludağ, “Dünyâ”, *DİA*, c. 10, s. 22-3.

³ Uludağ, “Dünyâ”, *DİA*, c. 10, s. 23.

⁴ Mustafa Özkan, *Hiz. Muhammed Fakir miydi?*, Liberte Yay., Ank. 2016, s. 175.

⁵ Bkz. *İhyâ*, c. 3,

⁶ Serrâc, *el-Luma’*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, Erkam Yay., İst. 2012, ss. 140-151.

Yine Gazalî, dünyayı insanlara süslü ve güzel görünerek onları kendine çeken ve Allah'a kavuşmaktan men eden çirkin bir şey olarak tarif eder.⁷

Dünyaya karşı bu menfi tavır tasavvuf düşüncesinde genel olarak hâkimdir. Mesela Gazalî'den yaklaşık altı asır sonra yaşamış olan Erzurumlu İbrahim Hakkı da (ö. 1780) aynı düşüncededir. Ona göre dünya fanî, karanlık ve hayalden ibarettir, mihnet ve üzüntü yeridir.⁸

Mutasavvıfımız Hacı Bayram Velî de konuyla ilgili geleneğin akışı içerisinde bulunan bir sûfî olarak benzeri kanaatler taşımaktadır. Onun dünyaya yaklaşımını şu şiirinde daha net görürüz.

*Hiç kimse çekebilmez güçdür feleğin yayı
Derdine gönül verme bir gün götürür vayı
Gelür güle oynaya al(da)dır seni çapüktür
Bir buncalayın fitne kande bulunur âyı
Bir fanî vefasızdır kavline inanma hiç
Gâh yohsulu bâý eyler, gâh yohsul eder bâyı
Çün yüzünü döndürdü, bir lahza karar etmez
Nice seri pâý eder, döner ser eder pâyı⁹*

Bu mısralardan hareketle Hacı Bayram Velî'nin (ks) kendi tasavvuf anlayışında “dünya” kavramının mana olarak içini doldururken yaptığı açılım şu şekilde özetlenebilir:

- 1-Bu dünya çok sert bir yaydır. Sert kurallı bir yerdir bu dünya.
- 2-Kimse bu yayı çekemez, çok zordur. Yani kahrı çoktur herkesi ezer, zorlar, kaldıramaz kimse bu yükü.
- 3-Dünya işlerini kendine fazla dert etme, peşine düşme, hiç kimse menâline nail olamaz, elleri boş kalır, vah vahdan başka sonucu yoktur.
- 4-Hilebazdır bu dünya, çok çabuk aldatır seni. Yani kurduğu tuzaklar ve hileler insanı çok kolay avlar.

⁷ Gazalî, *Kimyâ-yı Saâdet*, çev. Faruk Meyan, İst. 1979, s. 372.

⁸ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Ma'rifetnâme*, s. 278.

⁹ Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Velî, Yaşamı, Sayı, Vakfı*, TTK Yay., Ank. 1983, c. 2, s. 232.

5-Dünya Kur'ân'da belirtildiği gibi tamamen fitneden/sınavdan ibarettir.

6-Bunca fitneyi çeşit olarak başka bir yerde bulamazsın.

7-Dünya fanidir, her şey geçicidir. Dünya muvakkat bir karar yeridir. Bir ağacın altında, gölgelikte 2-3 saat istirahat etme yeri gibi çok kısadır. “Abirî sebin” hadisine burada telmih yapılmaktadır.¹⁰

8-Sen ona vefalı olur, kurallarına uyarsın ama dünya sana asla vefalı olmaz. Kuralsızdır. Şekilden şekile girer, tanıyamazsın onu.

9-Dünya sana konuşur, konuşur, hep bir şeyler konuşur. Dünya tamamen yalandır, yalancı dünyadır, hiçbir sözüne inanma sakın.

10-Dünyaya aldanma, inanma. Yani dünya hep inişli, çıkışlıdır.

11-Yine bir zaman olur zengini fakir eder. Buna da inanma asla. Yani çok değişkendir bu dünya, onun bu hızlı değişimlerine yetişemezsin. Ama bu değişkenlerin hepsi yalandır. Bu değişimlere kanma, inanma sakın.

12-Her an bir hal üzeredir, sabitliği yoktur, kararı yoktur. Sabit sadece ölümdür. Bu dünya bu sabitin değişkenidir. Dünya merkez değil çevre olduğu için sürekli hareketli, sürekli değişkendir. Bir lahza bir an karar edip durmaz, sabitkadem olmaz... Akış halinde, hareketlidir.

13-Her değişim ve dönüşümde pek çok başı ayak eder, pek çok ayağı baş eder.

On üç maddede analiz ettiğimiz Hacı Bayram'ın dünyası özet olarak anlatmak gerekirse güvenilip dayanılacak bir yer değildir.

Bu kavramsal çerçeve içinde Hacı Bayrâm-ı Velî'ye (ks) göre insan tekâmül yolunda ilerlerken Allah-Kainât-İnsan bütünlüğü içindeki yerini, adresini bilmek için kendisini tanımak (marifet-i nefis) kadar,¹¹ dünyayı da tanımak (marifet-i âlem)'e de muhtaçtır.

Bu âlemi, dünyayı okuyamayan, tanıyamayan altında kalır, ezilir, kemâlât yolunda mesafeler kat edemez. Nitekim Fussilet suresinde “senurihim ayâtinâ” âyetinde Hz. Allah “onlara ufukta (dışta), sonra

¹⁰ Buharî, Rikâk, 3; Tirmizî, Zühhd, 25.

¹¹ Harun Alkan, “Hacı Bayram-ı Velî'de Zikir”, *II. Uluslararası Hacı Bayram Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed.: Ethem Cebecioğlu vd., Kalem Neşriyat, Ankara 2017, c.1, s. 282.

da enfüste (içte) âyetlerimizi göstereceğiz, bu surette sonunda Hakk onlara ayân beyân ortaya çıkacaktır.” buyurmaktadır.

Tasavvufteki dünya, âfâkî ayetlere tekabül eder. Bunları görebilmek gerekir. Ama gösterilirse “senurihim” ile görülebilir ki bu da bir nasib işidir.

İşte şiiriyle Hacı Bayrâm-ı Velî (ks) bu âfâkî ayetle yüzleşmeye işaret eder ve bunun da oldukça zor olduğunu açıkça beyan eder. Kısaca insanoğlunun bu dünyanın üstesinden gelmek üzere Hacı Bayrâm-ı Velî'nin de ifade ettiği gibi pek çok çilelere hazır olmalı, Allah'a dayanarak üstesinden gelmelidir. Dünyaya rağbet etmemelidir. Ki buna “zühd” denilir. Zühd, tasavvufî terminoloji anlam profili ile daha ziyade, ağırlıklı olarak hadisler üzerinde şekillenmiştir.¹²

Nitekim Hacı Bayrâm-ı Velî'nin hocası Aksaray'da medfun Somuncu Baba Hazretleri de (ks) ölürken son nefesinde “çilesi bol bir dünyadan göçüyoruz” diyerek vefat etmiştir. (1412)

Hacı Bayrâm-ı Velî (ks) yukarıdaki şiirinin sonunda kendine bir hisse çıkarır. Yani, okuyucudan önce kendine nasihat eder ve şöyle der:

*Miskin Hacı Bayrâm, sen dünyaya gönül verme
Bir ulu imarettir alma başa sevdayı¹³*

Bir mümin bilindiği gibi dünyayı tamir edip umran, medeniyet kurmak üzere imâr etmekle görevlidir. (Hûd, 11/61, er-Rûm, 30/9) Ve bu tamir işi sevda ve aşkla ancak gerçekleşir. Bu da zordur.

Aslında Allah müminlerden Yahudiler gibi fesad çıkarıp bozgunculuk, tahrip değil artı değer üretmeyi istiyor.

Görüldüğü gibi medrese müderrisi Hacı Bayrâm-ı Velî (ks) bir tarikat şeyhi olarak talebelerini, müridlerini dünyadan sakındırıyor. Yani şiirden ortaya çıkan anlam realitesi budur. Diğer önceki sufilerin yolundan giden Hacı Bayrâm-ı Velî dünyayı zemme-

¹²Mahmud Esad Erkaya, *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, Otto yay., Ank. 2017, s. 244.

¹³Mehmed Ali Aynî, *Hacı Bayrâm-ı Velî*, haz. H. Rahmi Yananlı, Büyüyen Ay Yay., İst. 2015, s. 121.

diyor, kötülüyor. Ama o, bir yandan da etrafındakilere alın teri, çalışma ve kazanca da yönlendirerek dünya-ahiret dengesini kurmaya çalışıyor. Esasen zühhâd döneminden sonraki sûfîler dünya-ahiret dengesi için daha ileri seviyede bir fikr-i nazarî inşa trendine yönelmişlerdir.¹⁴ Çünkü her şeyden önce dünya sabite değil, değişkendir. Yani geçici ve fanidir. Bunun bilincinde olarak bir mümin dünyayı merkez referans alarak, geçici ömrünü yüzde yüz o referans üzerinden dizayn etmelidir.

Peki, dünyayı tam reddetmekten ziyade onu kontrol etmek için nasıl bir denge oluşturulmalı? Demek istiyorum ki bir yandan reddetsek de diğer yandan pek çok yükümlülüklerle bu dünyayı kurallarına göre yaşamak zorundayız. Yani istesek de reddedemeyiz. İşte bu muazzam gel-git arasında nasıl bir duruşla dengemizi sağlayıp düşmeden ayakta kalabiliriz?

Dünyayı şiiiriyle zemmeden büyük sûfî Hacı Bayrâm-ı Velî (ks) ümmet-i vasatın bir bireyi olarak bu dengeyi nasıl sağlamıştır?

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin hayatına baktığımızda onun hem eğitimle meşgul olduğunu hem de amelî olarak elinin emeğiyle çalışıp rızkını temin ettiğini görüyoruz.¹⁵

Tekkesinde Fahreddin-i Irakî'nin ağır üslup felsefî tasavvufî Farsça eseri *Lema'ât*'ı okuyup müridlerinin ilim ve irfân seviyelerini yükseltmeye çalışması¹⁶ onun eğitimcilik yönü ve entelektüellik seviyesi açısından büyük öneme haizdir.

O şüphesiz sadece *Lema'ât*'ı okutmuyordu. O devrin ilahiyat fakültesi akademisyeni olması yönüyle büyük bir ihtimalle Gazâlî, İbn Arabî ve Mevlânâ okumaları da yapıyordu. Hatta onun müderrislik yaptığı Ankara'daki Kara Medrese'yi inşa eden Mevlânâ Hazretlerinin (ks) torunu Melike Hatun'du.¹⁷

Eğitimcilik yönü ve hiç şüphesiz o yönüyle icra ettiği faali-

¹⁴Uludağ, "Dünya", *DİA*, c. 10, s. 23; Harun Alkan, "Eşrefoğlu Rumî'nin Müzekki'n-Nufus Adlı Eserinde Tevbe Kavramı", *III. Uluslararası Hacı Bayram Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed.: Ethem Cebecioğlu vd., İlahiyat Yay., Ankara 2018, s. 173.

¹⁵Harun Alkan, "Bayramiyye Tarikatı Menakıbı, Hacı Bayram Velî ve Halifeleri Adlı Eser", *I. Uluslararası Hacı Bayram Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kalem Neşriyat, Ankara 2016, c. 1, s. 475-476.

¹⁶Aynı, *a.g.e.*, s. 116.

¹⁷Mehmed Mecdî, *Terceme-i Şakâiki'n-Nu'mâniyye*, İst. 1296, Taşbasma, s. 77.

yetlerle Hacı Bayrâm-ı Velî (ks) dünyadan kopuk mizantrop bir kişilik değildi. Dünyayı imar ederek yaşıyordu.

O, yaşantısı ve tavsiyeleri ile geçinmeye teşvik etmiştir.¹⁸

Ayrıca, asalak yaşamayıp başkasına yük olmak yerine alın teriyle rızık kazanma konusunda dikkatli olan Hacı Bayrâm-ı Velî (ks) imece usulüyle mahsul hasad ettirip, yaşlılığına rağmen kendisinin de müritleriyle birlikte tarlada bizzat çalışması¹⁹ İslâm ahlakı, terbiyesi ve eğitim psikolojisi açısından fevkalade mühimdir.

İşte bu noktada Mehmet Ali Aynî'nin şu çarpıcı tespitini anlatmadan geçmek olmaz:

“Ey koca Türk evliyası! Sana rahmet olsun. Medeniyet sahasında te'âli ve terakki için bize faidesi meşru, semeresi emin, tabiat-ı memleketin şerâit-i umumiyesine muvafık nasıl feyyâz bir yol göstermişsin!”²⁰

Sonuç olarak Hacı Bayrâm-ı Velî (ks) dünya sevgisine tutulmamak, onun fani olduğunun farkında olmak ve onun altında ezilmemek gerektiğini vurgulamıştır. Kendisi bizzat burçak tarlalarında elinde orakla ter dökerek çalışmış, ömrünün son demine kadar talebeleriyle birlikte eğitim, öğretim ve irşad faaliyetleriyle insan yetiştirmeye devam etmiştir. O, dünyaya esir olmadan ama aynı zamanda ondan da kopmadan onu imar ederek yaşamıştır.

İşte bu manzara, onun dünya-ahiret dengesini ideal seviyede kurgulayıp hayata geçirebildiğini gösterir ki Allah'ın Kur'ân'da istediği budur. Dünya görüşü olarak o bir Kur'ân insanıdır, peşinden gittiği Peygamber Efendimiz (sav) gibi...

Kaynakça

Süleyman Uludağ, “Dünyâ”, *DİA*, c. 10, s. 22-3.

Mustafa Özkan, *Hz. Muhammed Fakir miydi?*, Liberte Yay., Ank. 2016.

¹⁸ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, Süleymaniye Yazma Bağışlar, no: 2305-2309, ss. 257, 265. Haririzâde, *Tibyânü Vesâilî'l-Hakâik fi Beyânî Selâsili'l-Tarâik*, Süleymaniye İbrahim Efendi, no: 430, v. 173 a. Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, İst. 1933, c. 2

¹⁹ Vassâf, *a.g.e.*, s. 257; Abdalbaki La'lî, *Melâmiyyenin An'anesi*, s. 18; Öncel Demirdağ, “Hacı Bayram-ı Velî'de Dünya Algısı”, *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2017, c.1. s.275-276.

²⁰ Aynî, *a.g.e.*, s. 80.

- Serrâc, *el-Luma'*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, Erkam Yay., İst. 2012.
- Gazalî, *Kimyâ-yı Saâdet*, çev. Faruk Meyan, İst. 1979.
- Harun Alkan, "Bayramiyye Tarikatı Menakıbı, Hacı Bayram Velî ve Halifeleri Adlı Eser", *I. Uluslararası Hacı Bayram Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed.: Ethem Cebecioğlu vd., Kalem Neşriyat, Ankara 2016.
- Harun Alkan, "Hacı Bayram-ı Velî'de Zikir", *II. Uluslararası Hacı Bayram Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed.: Ethem Cebecioğlu vd., Kalem Neşriyat, Ankara 2017.
- Harun Alkan, "Eşrefoğlu Rumî'nin Müzekki'n-Nufus Adlı Eserinde Tevbe Kavramı", *III. Uluslararası Hacı Bayram Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed.: Ethem Cebecioğlu vd., İlahiyat Yay., Ankara 2018.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Ma'rîfetnâme*, s. 278.
- Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Velî, Yaşamı, Sayı, Vakfı*, TTK Yay., Ank. 1983.
- Mahmud Esad Erkaya, *Kur'ân Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*, Otto yay., Ank. 2017.
- Mehmed Ali Aynî, *Hacı Bayrâm-ı Velî*, haz. H. Rahmi Yananlı, Büyüyen Ay Yay., İst. 2015.
- Mehmed Mecdî, *Terceme-i Şakâiki'n-Nu^mâniyye*, Taşbasma İst. 1296.
- Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, Süleymaniye Yazma Başlıklar, no: 2305-2309.
- Haririzâde, *Tibyânu Vesâili'l-Hakâik fi Beyâni Selâsili't-Tarâik*, Süleymaniye İbrahim Efendi, no: 430.
- Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, İst. 1933.
- Abdülbaki La'li, *Melâmiyyenin An'anesi*
- Öncel Demirdaş, "Hacı Bayram-ı Velî'de Dünya Algısı", *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2017.